УДК 347.513

Горба В.В.,
викладач м. Тернопіль

Відшкодування державою майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину: питання законодавства та практики

Набрання чинності Цивільним кодексом України є незаперечним проривом вперед як науки, так і практичного вдосконалення реальних правовідносин. Але будь-який ідеалізований об'єкт не позбавлений недоліків і Цивільний кодекс України не являється винятком.

Загальнопанівною є точка зору, що вся система права повинна бути узгодженою, в плані понятійного апарату та механізму реалізації. Наявність такої узгодженості дозволяє досягнути ефективної правової реалізації.

Низка закріплених нормативних положень Цивільного кодексу, що витримана в дусі пріоритету прав людини над державними та відповідають доктринам, як визнань високоцивілізованими та економічно розвиненими країнами, залишаються просто нормами-деклараціями. Вони потребують свого подальшого наукового осмислення і розроблення дієвих процедур для правової реалізації. Проте, ця проблема носить не тільки цивілістичний характер, а й потребує комплексного загально-правового аналізу із врахуванням положень різних галузей права. Нами зроблено спробу охарактеризувати статтю 1177 Цивільного кодексу України, яка являється таким очевидним прикладом.

Відповідно до ч. 1 ст. 1177 ЦК України, майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, відшкодовується державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною [3]. Отже, як ми бачимо, матеріально-правовою підставою для відшкодування такої шкоди є юридичний склад. Першим юридичним фактом являється злочин, як причина майнової шкоди, а другим виступає факт невстановлення особи, яка вчинила цей злочин, або факт її неплатоспроможності. Згідно з ч. 1 ст. 11 КК України, злочином є передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене

суб'єктом злочину [1]. Правильно підкреслює Шевченко Я.М., що для того, щоб встановити, чи є конкретне протиправне діяння злочином, необхідна наявність обвинувального вироку суду, який набув чинності. Коли дія або бездіяльність, яка хоч формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК), то ми не маємо достатніх підстав вважати, що це протиправне діяння буде умовою відшкодування шкоди за статтею, що підлягає тлумаченню.[ст. 726; 4]

Вирок суду постановляється лише після того, коли кримінальна справа із затвердженим обвинувальним висновком направлена до суду і була розглянута по суті (ч.1, ст. 245 КГІК України) [2]. Аналізуючи статтю 223 Кримінально-процесуального кодексу України [2], можна зробити висновок, що обвинувальний висновок є тим документом, який підтверджує факт розкриття злочину та доведення вини у його скоєнні, що свідчить про закінчення досудового слідства. Якщо особу, яка вчинила злочин не встановлено, то відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 206 КПК України [2] досудове слідство у кримінальній справі зупиняється, але не закінчується. Отже, якщо особу, яка вчинила злочин і не встановлено, то досудове слідство не закінчується і кримінальна справа до суду не направляється, а тому і не може бути у справі винесений вирок. Відповідно до статті 324 КПК України [2] для постановляння вироку суду, яким встановлюється винність особи у злочині – це одне із головних завдань суду. Буде вважатися правовим абсурдом, коли виноситься вирок суду, який констатує факт вчинення злочину, проте без встановлення особи, яка його вчинила. З іншого боку - виникає запитання, – якщо особу не встановлено, то які кримінально-процесуальні документи можуть підтверджувати факт злочину? Перш за все, такими документами можуть виступати протоколи слідчих дій, висновок експерта та інші документи як самостійні джерела доказів. Дійсно, в цих документах фіксується інформація, яка може характеризувати окремі ознаки кожного елементу складу злочину. Процесуально-криміналістичний аналіз цих документів дасть змогу прийти до висновку, що в даному конкретному випадку мала місце злочинна подія. Однак, це злочин лише в уяві слідчого, державного обвинувача, тобто презумпція злочину, гіпотеза про його існування дозволяє розглядати злочин не в юридичному, а в загаль-

ному значенні цього слова. Злочином діяння стане лише після юридичного визнання його таким за спеціальною юридичною процедурою [ст. 29; 5]. Здійснення такої процедури лежить в межах норм кримінально-процесуального права. Якщо суд відшкодовуватиме за рахунок держави майнову шкоду фізичній особі, яка потерпіла від злочину на підставі статті 1177 Цивільного кодексу України, то він одночасно юридично констатує факт злочину. Перенесення процедури юридичного визнання злочину в цивільне судочинство – неприпустиме. Пізнання фактів в процесі як кримінального, так і цивільного судочинства є окремими методами наукового пізнання. Однак, при дослідження фактів в рамках кримінального провадження використовуються інші методи пізнання на відміну від досліджень в межах цивільного процесу.

Виникає й інше запитання: чи відшкодовуватиме держава майнову шкоду особі, яка потерпіла від суспільно небезпечного діяння неосудної особи? Таке діяння не містить складу злочину і не може вважатися злочином. А при встановленні такої особи, може виникнути ситуація, коли матеріали кримінальної справи міститимуть достатньо формальної інформації для характеристики суспільно небезпечного діяння як злочину.

Означене протиріччя не знаходить свого вирішення через низку причин: по-перше, недостатньо сформована практика застосування цієї статті Цивільного кодексу України. Відсутність емпіричного матеріалу не дозволяє узагальнити й дати роз'яснення в Постановах Пленуму Верховного Суду України; по-друге, ця проблема не знаходить свого вирішення на методологічному ревні. Вона вимагає до себе уваги з боку не лише вчених-цивілістів, але й науковців із інших галузей права, зокрема наук кримінально-правового циклу. Комплексний підхід сприятиме вирішенню цього питання не тільки в межах згаданої статті, але і в інших правових інститутах, де виникає аналогічна проблема.

Як результат проведених наукових досліджень – повинні відбутись зміни правової регламентації відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину. Враховуючи вище сказане, ми пропонуємо наступну редакцію частини 1 статті 1177 Цивільного кодексу України:

„Майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок суспільно небезпечного діяння, відшкодовується державою, якщо не встановлено особу, яка його вчинила, або якщо вона є

неплатоспроможною." Заміна поняття **„злочин"** на **„суспільно небезпечне діяння" повинно** усунути зазначене протиріччя. Суспільна небезпечність як правова ознака правопорушення притаманна злочину, і тому виключає підстави відшкодування державою майнової шкоди особі, яка потерпіла від злочину, будь-які інші проступки.

Література

1. Кримінальний кодекс України. – Х.: Видавництво НУВС, 2001. – 160 с.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Форум, 2005. – 306 с.

3. Цивільний кодекс України. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 352 с.

4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – К.: Концерн "Видавничий дім "Ін Юре", 2004. – Ч. 2. – 896 с.

5. Куц В.М. Звільнення від кримінально відповідальності: деякі аспекти правової природи та порядок застосування. // Вісник Академії прокуратури України. – № 2. – 2006. – С. 29.